

Kokhanovska O. V.,
 orcid.org/0000-0001-7294-173X

Slyusarenko N. V.,
 orcid.org/0000-0002-9215-5936

PEDAGOGUES' DIGITAL WELL-BEING: CHALLENGES AND PERSPECTIVES IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

The article considers the urgent problem of ensuring pedagogues' digital well-being in the context of transitioning to distance and blended learning, influenced by global crises such as the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine. It emphasizes the importance of maintaining a healthy digital balance (Digital Well-being) as an integral component of pedagogues' professional and personal welfare, especially when they are compelled to work under conditions of continuous online connectivity.

The main challenges adversely affecting pedagogues' digital well-being are highlighted, including digital stress, blurred boundaries between professional and personal life, information overload, and insufficient digital competence. Authors analyze current international and Ukrainian research on this issue, concluding the necessity of developing and implementing practical strategies to support pedagogues' digital well-being.

Additionally, the article presents findings from original research conducted among 93 teachers from the Kherson region who work remotely under war conditions. The survey results identified key factors impacting pedagogues' digital well-being, including excessive screen time, constant involvement in work-related communications, and low digital hygiene practices. It is determined that most pedagogues lack clear strategies to manage digital workloads, thereby increasing the risk of professional burnout.

Practical recommendations for improving pedagogues' digital well-being are proposed, including enhancing digital literacy, establishing clear digital boundaries, implementing psychological support programs, and integrating the Digital Well-being concept into professional development programs. Examples of successful global practices for supporting pedagogues' digital well-being are provided.

Key words: digital well-being, distance learning, digital stress, professional burnout, digital literacy, pedagogues, teachers.

Дата надходження статті: 11.11.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Білавич Г. В.

УДК 001.8:37

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi58.630>

Стинська В. В.*,
 orcid.org/0000-0003-0555-3205

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ЗНАТЬ «А ОСВІТА»: КЛЮЧОВІ ОРІЄНТИРИ

У статті здійснено комплексний аналіз багаторівневої структури методології наукового дослідження в галузі знань «А Освіта», що включає філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий і технологічний рівні.

Визначено, що філософський рівень забезпечує світоглядне підґрунтя дослідження та базується на таких підходах, як антропологічний, гуманістичний, аксіологічний та етичний. Саме вони формують ціннісні орієнтири дослідника та визначають метафізичну й гносеологічну основу освітнього пізнання.

Загальнонауковий рівень зумовлює логічність, системність і наукову доказовість дослідження, спираючись на системний, структурно-функційний, системно-діяльнісний, синергетичний, інформаційний, історико-педагогічний, культурологічний та ін. підходи.

*© Стинська В. В.

Конкретнонауковий рівень конкретизує галузеву специфіку педагогіки, реалізуючи особистісноорієнтований, компетентнісний, акмеологічний, контекстний, психологічний та ін. підходи відповідно до об'єкта та предмета дослідження.

Технологічний рівень забезпечує прикладну реалізацію наукової ідеї через анкетування, експеримент, педагогічну діагностику, контент-аналіз та інші методи, формуючи інструментальну частину дослідження.

Підкреслено потребу гармонійної взаємодії всіх рівнів як умови цілісності та валідності педагогічного дослідження.

Зроблено висновок, що результати аналізу сприяють формуванню методологічної культури дослідника та розвитку наукового пізнання в галузі освіти.

Ключові слова: методологія, рівні методології, філософський рівень методології, загальнонауковий рівень методології, конкретнонауковий рівень методології, технологічний рівень методології, системний підхід, компетентнісний підхід, технології дослідження, педагогіка, освіта, наукова культура, галузь знань «А Освіта».

Постановлення проблеми. У сучасному науковому дискурсі освіта постає не лише як соціальний інститут, а як багатовимірне явище, що інтегрує філософські, педагогічні, культурологічні, психологічні, технологічні, соціальні та ін. аспекти. Таке ускладнення предметного поля освіти зумовлює потребу в методологічному осмисленні дослідницьких підходів, що застосовуються в освітній сфері. Методологія наукового дослідження набуває дедалі більшої значущості як сфера, що забезпечує наукову валідність, логічну узгодженість і практичну релевантність отриманих результатів.

Актуальність теми зумовлюється потребою глибшого розуміння методологічних основ педагогічної науки, яка в умовах глобалізації, цифровізації, соціальних трансформацій та зростання академічної доброчесності стикається з новими проблемами. Осмислення методологічної архітектури дослідження є не лише науково-теоретичним, а й практикоорієнтованим завданням, що сприяє формуванню дослідницької культури, підвищенню якості педагогічної освіти та наукових розвідок у цій галузі.

Аналіз досліджень. Методологія педагогічних досліджень як основа наукової розвідки, як сукупність теоретичних положень про пізнання і перетворення дійсності в галузі педагогіки була предметом дослідження таких учених, як Г. Білавич, В. Вихрущ, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Т. Завгородня, В. Стинська, І. Стражнікова та ін.

Методологію педагогічної науки в контексті інтеграції освіти і практики, особливо в професійній освіті, розглядала Н. Ничкало; трансформаційним процесам у методології освіти в умовах глобалізаційних змін увагу приділяв увагу В. Кремень; основи гуманістичної парадигми педагогічного дослідження розкрив І. Зязюн; методичні підходи до організації досліджень у сфері початкової освіти розробляла О. Савченко.

Мета статті – здійснити цілісний аналіз рівнів методології наукового дослідження в галузі знань «А Освіта», з'ясувати їх сутність, функції та взаємозв'язки, а також визначити ключові методологічні орієнтири сучасного освітнього пізнання.

Виклад основного матеріалу. Методологія наукового дослідження в галузі знань «А Освіта» становить собою впорядковану систему наукових знань, що інтегрує основні педагогічні теорії, концепції, принципи та підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів, а також методи їх дослідження. Її предметом є виявлення закономірностей розвитку та формування особистості здобувача освіти. Серед основних функцій методології наукового дослідження в галузі знань «А Освіта» слід виокремити: визначення механізмів творення наукового знання щодо динаміки освітніх процесів і явищ; прогнозування напрямків і засобів досягнення науково-дослідних завдань; забезпечення всебічного збирання й аналізування даних про досліджувані об'єкти; сприяння розробленню та впровадженню нових ідей, концепцій і теорій; удосконалення, уточнення й систематизацію поняттєво-категорійного апарату педагогічної науки; формування

системи наукового знання на основі об'єктивних даних освітньої практики; застосування сучасного дослідницького інструментарію для пізнання педагогічних явищ і процесів.

Методологія наукового дослідження в галузі знань «А Освіта» має складну, ієрархічну структуру, що охоплює *філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий та технологічний* рівні. Кожен рівень виконує специфічну функцію в організації дослідницького процесу: від формування світоглядних орієнтирів до конкретної реалізації наукового задуму через методи збирання й аналізування емпіричних даних. Знання та усвідомлення ролі кожного рівня дозволяє забезпечити цілісність наукового дослідження, уникнути фрагментарності й методологічної непослідовності [7, с. 50].

Найвищим серед них є **філософський рівень**, який визначає онтологічну та гносеологічну орієнтацію дослідника. Саме на цьому рівні відбувається формування світоглядних установок, що впливають на вибір проблеми, визначення об'єкта й предмета дослідження, побудову гіпотез, інтерпретацію результатів тощо.

За визначенням Д. Чернілевського, «...філософія є ядром таких інтегративно-загальнонаукових форм пізнання, як методологія, світогляд, наукова картина світу і безпосередньо через них справляє великий вплив на зближення наук про природу і суспільство, на розвиток техніки, економіки, духовної та матеріальної культури» [6, с. 14].

Філософський рівень не задає конкретних методів, проте визначає загальні орієнтири наукового пошуку, формуючи парадигмальні межі дослідження – гуманістичну, конструктивістську, інтерсуб'єктивну тощо.

Філософський рівень методології є системою загальних принципів і категорій, які регулюють процес пізнання. У сфері освіти він забезпечує рефлексію над такими запитаннями: що є освіта як явище, яка природа пізнання в освітньому середовищі, яким є взаємозв'язок суб'єкта і об'єкта в навчанні.

Філософія науки сформувала низку ключових пізнавальних принципів, які активно застосовуються в освітній сфері:

- принцип цілісності – розгляд освіти як цілісної багаторівневої системи з внутрішніми зв'язками та взаємодією компонентів;
- принцип розвитку – динамічність освітніх явищ як передумова їх наукового розуміння;
- принцип детермінізму – виявлення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних процесах;
- принцип суб'єктності – визнання активної ролі учасників освітнього процесу у творенні знань;
- принцип діалектичності – розгляд суперечностей як джерела змін і розвитку;
- принцип соціокультурної обумовленості – потреба врахування історичного та культурного контекстів освіти.

Філософія освіти не є уніфікованою; вона представлена низкою напрямків, які безпосередньо впливають на формування методологічної платформи освітнього дослідження:

- герменевтика – інтерпретація смислів текстів, символів, культурних змістів у процесі навчання;
- екзистенціалізм – акцент на унікальності особистого досвіду, вибору, свободи суб'єкта;
- прагматизм – орієнтація на практичну цінність і результативність освітніх стратегій;
- критична педагогіка – аналіз освіти як інструмента соціального оновлення та боротьби з нерівністю;
- конструктивізм – знання розглядається як результат активної побудови суб'єктом у взаємодії із середовищем.

Як зазначає В. Андрущенко, «...філософія – це наука і світогляд, метод і методологія, логіка й теорія цінностей (ідеологія), які виконують гносеологічну, світоглядну, аксеологічну і багато інших функцій» [8, с. 6]. Виходячи з цього, до філософського рівня

методології можна віднести такі підходи, як *антропологічний, гуманістичний, аксіологічний, етичний та ін.*, які в галузі освіти становлять цілісну систему філософських орієнтирів, що формують концептуальну рамку дослідницької діяльності. Їх значущість пояснюється не лише філософською глибиною, але й практичною потребою осмислення освіти як феномену, що стосується особистості, суспільства й культури.

Антропологічний підхід в освітньому пізнанні спрямований на вивчення людини як центрального елементу освітнього процесу. Він акцентує увагу на розумінні освіти як процесу формування людського буття, його смислів, свободи, самореалізації, духовності. У межах цього підходу освіта розглядається не лише як засіб передання знань, а і як онтологічна умова формування особистості. З методологічного виміру це означає визнання людини не об'єктом, а активним суб'єктом і метою освітньої діяльності: «...організація освіти і виховання на засадах антропологічних ідей акцентує увагу на значущості людини як суб'єкта гармонійних міжособистісних відносин, що ґрунтуються на моральній основі, і надає можливість визначити головною метою виховання як особистісно-орієнтованого процесу всебічний і гармонійний розвиток цілісної, високогуманної, високоморальної, високоосвіченої, творчої, духовно-культурної особистості через реалізацію взаємодії, співпраці, співтворчості, рефлексії і саморозвитку в освітньому просторі» [1, с. 41].

Гуманістичний підхід тісно пов'язаний з антропологічним, однак його увага більше зосереджена на особистості як носієві внутрішнього потенціалу, здатного до саморозвитку, самопізнання та самоактуалізації. Цей підхід акцентує увагу на важливості створення таких педагогічних умов, у яких особистість почувається вільною, значущою та здатною ухвалювати відповідальні рішення. Т. Швець підкреслює, що гуманістична орієнтація в освіті вимагає визнання унікальності кожної особистості та побудови освітнього процесу на основі довіри, діалогу й поваги: «...наріжними каменем гуманістичного підходу є положення, що людина – то найбільша цінність і положення про неповторність кожної людини» [9, с. 29].

Аксіологічний підхід передбачає дослідження ціннісних орієнтирів освіти, установлення фундаментальних ідей, що впливають на визначення змісту, цілей та результатів освітньої діяльності. У межах цього підходу дослідницька увага зосереджується на таких питаннях: які цінності транслуються через навчальний процес, чи відповідають вони гуманістичним ідеалам суспільства, які ціннісні орієнтири формуються у здобувачів освіти. Аксіологічний підхід також лежить в основі педагогіки виховання, де поняття моральних, духовних, громадянських цінностей є ключовими для формування світогляду учня: «...реалізація аксіологічного підходу забезпечує переведення, трансформацію певних соціально значущих цінностей на рівень конкретних ціннісних пріоритетів особистості» [9, с. 29].

Етичний підхід своєю чергою акцентує увагу на дотриманні моральних норм і принципів у процесі організації освітнього процесу та здійснення педагогічного чи наукового дослідження. Його актуальність посилюється в контексті питань академічної доброчесності, відповідальності за результати експериментів, етичної взаємодії між дослідником й учасниками освітнього середовища. У цьому підході формуються такі ключові етичні норми, як добровільність участі, конфіденційність, повага до прав і гідності учасників дослідження.

Отже, кожен із вказаних підходів має власне смислове навантаження та виконує функцію філософського підґрунтя дослідницької діяльності в освіті. Їхнє поєднання забезпечує всебічність, гуманність та ціннісну насиченість освітніх досліджень, надаючи їм світоглядної глибини і методологічної стійкості.

Визначені підходи філософського рівня дозволяють сформулювати *загальнонауковий рівень*, що охоплює масив теоретичних концепцій та положень, які є універсальними для більшості наукових дисциплін.

Загальнонауковий рівень методології наукового дослідження в галузі освіти відіграє системотвірну роль, оскільки забезпечує інтеграцію базових наукових принципів і методів, характерних для всіх галузей знань, у конкретноосвітній контекст. Цей рівень методології спирається на загальноприйняті в науці підходи до аналізу, моделювання, узагальнення, систематизування, що мають об'єктивний, логічний та універсальний характер. У галузі освіти загальнонауковий рівень забезпечує логіку постановлення проблеми, формулювання гіпотез, розгортання етапів дослідження та опрацювання результатів. Як зазначає С. Каламбет, загальнонаукова методологія є універсальним інструментом, який застосовується в більшості наукових дисциплін, оскільки кожне нове наукове знання супроводжується не лише розширенням предметної сфери, а й потребою методологічного осмислення. Це своєю чергою зумовлює потребу перегляду усталеного понятійного апарату, уточнення чинників, умов і підходів до аналізу досліджуваного явища [3, с. 18].

Однією із ключових особливостей загальнонаукової методології є її функція як своєрідного «містка» між абстрактнофілософськими орієнтирами та конкретноемпіричними процедурами. На цьому рівні відбувається перенесення загальнонаукових засад – *системного, структурно-функційного, діяльнісного, синергетичного, інформаційного підходів, історико-педагогічного, культурологічного* – на об'єкти дослідження у педагогіці. Саме тут методологія набуває системності, логічної послідовності, визначеності в поняттєвому апараті.

До загальнонаукових принципів дослідження належать історичний, термінологічний, функційний, системний, когнітивний (пізнавальний), моделювання та ін. [3, с. 18].

Базовий концептуально-методологічний арсенал загальнонаукового рівня, що активно застосовується в галузі освітніх досліджень, становлять системний, структурний, функційний, діяльнісний, синергетичний, інформаційний підходи, історико-педагогічний. Їх сутність полягає у трансляції універсальних моделей наукового мислення на дослідницькі завдання педагогіки, що дозволяє здійснювати глибоке, логічно узгоджене, міждисциплінарне пізнання освітніх явищ.

Системний підхід передбачає розгляд освітніх об'єктів як відкритих динамічних систем, які складаються з взаємопов'язаних елементів, функціонують відповідно до певної внутрішньої логіки та мають інтегративні властивості, що не зводяться до простої суми частин. У педагогіці цей підхід дозволяє аналізувати освітній процес як цілісність, де взаємодіють учень і вчитель, викладач і студент, зміст освіти, методи навчання, середовище та управлінські механізми. Як зауважує Р. Клопов, «...системний підхід у педагогіці – це інноваційний напрям, що досліджує сутність і закономірності виховання й навчання як єдину систему педагогічного процесу, як комплекс взаємозалежних заходів щодо формування світогляду та системи понять основ наук, системного мислення» [4, с. 141].

Структурно-функційний підхід зосереджується на виявленні внутрішньої будови освітнього об'єкта, ієрархії його складових, їх функційного призначення та взаємозв'язків. За визначенням С. Каламбета, сутність цього підходу полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі. У межах структурно-функційного підходу досліджують сутнісно-функційну, функційно-генетичну та функційно-логічну структури системи [3, с. 23–24].

Структурно-функційний підхід дозволяє здійснювати концептуальне моделювання педагогічних явищ, описувати складні освітні процеси через структури – моделі цілей, етапів навчання, ролей учасників. Цей підхід ефективно поєднується із системним і є його інструментальною складовою.

Системно-діяльнісний підхід є одним із найпоширеніших у педагогічній науці. Його сутність полягає в розгляді освітнього процесу як форми організованої, цілеспрямованої діяльності суб'єктів – учнів і педагогів, студентів і викладачів. Він дозволяє аналізувати мотиви, цілі, засоби, дії, результати освітньої взаємодії. Як зазначав С. Каламбет,

зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Найсуттєвішими її компонентами є такі: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат. Це створює можливість комплексно дослідити будь-яку сферу людської діяльності [3, с. 24–25].

Особливої актуальності системно-діяльнісний підхід набуває в контексті компетентнісного підходу, де освіта розглядається як формування здатності до ефективної діяльності в різних сферах життя. Як відзначає Ю. Зубцова, «...ключовою ідеєю системно-діяльнісного підходу є те, що особистісний та професійний розвиток може ефективно здійснюється лише у процесі активної діяльності, яка передбачає розвиток умінь і навичок особистості на практиці» [2, с. 30].

Синергетичний підхід запозичений із нелінійної динаміки та теорії складних систем. Він дозволяє вивчати освіту як систему, що здатна до самоорганізації, розвитку, подолання ентропії через внутрішні флуктуації та взаємодію з зовнішнім середовищем. У цьому контексті освітні зміни розглядаються не як лінійний процес, а як складна, потенційно нестабільна, але адаптивна динаміка. Цей підхід особливо продуктивний під час аналізування інноваційних процесів, трансформації освітніх систем, упровадження реформ. За визначенням С. Каламбета, комплекс синергетичних категорій у моделі самоорганізації в науках про людину й суспільство допомагає по-новому осмислити традиційні проблеми антропології, історії, культурології, соціальної психології та етики, розкриваючи при цьому маловідомі причинні залежності. Синергетика як теорія самоорганізації дає ключ до розуміння не лише механізмів нестабільності, а й механізмів стійкості складних систем [3, с. 28].

Інформаційний підхід передбачає трактування освітнього процесу як процесу передавання, оброблення, зберігання й використання інформації. А. Каленський писав: «...в основі інформаційного підходу лежить принцип інформаційності, тобто: інформація є універсальною, фундаментальною категорією; практично всі процеси та явища мають інформаційну основу; інформація є носієм смислу (змісту) всіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві; всі існуючі в природі та суспільстві взаємозв'язки мають інформаційний характер» [3, с. 30].

С. Каламбет зазначав, що інформаційний підхід означає ефективне використання пізнавального потенціалу інформаційної діяльності, що розглядаються як сукупність процесів одержання, збирання, аналітико-синтетичної перероблення, зберігання, пошуку та поширення інформації (а також інших допоміжних процесів, які забезпечують ці основні процеси), що використовується комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми, які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документом) та його споживачами [там само, с. 30].

Інформаційний підхід широко застосовується в контексті диджиталізації освіти, упровадження електронних ресурсів, платформ, штучного інтелекту. Дослідник, який керується інформаційним підходом, розглядає знання як інформаційний об'єкт, навчання – як інформаційний обмін, а освіту загалом – як інформаційну систему.

Історико-педагогічний підхід дає змогу дослідити виникнення, формування й розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей [там само, с. 18]. Застосування цього підходу передбачає аналіз педагогічних подій і явищ у хронологічній послідовності з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків, етапів еволюції, тенденцій розвитку та суперечностей, які зумовлюють динаміку освітньої реальності. Він сприяє виявленню впливу соціально-економічних, політичних, культурних і духовних чинників на трансформацію освіти в різні історичні періоди.

Також історико-педагогічний підхід дає змогу простежити спадкоємність і неперервність педагогічних ідей, здійснити критичний аналіз попереднього досвіду, оцінити його значущість для сучасної освітньої практики та наукових досліджень. Це дозволяє не лише реконструювати освітні процеси минулого, а й формулювати

прогностичні висновки щодо їхнього впливу на сучасну і майбутню педагогічну теорію та практику.

Отже, історико-педагогічний підхід виконує як пізнавальну, так і практикоорієнтовану функцію, дозволяючи глибше зрозуміти сутність освітніх явищ через призму історичного розвитку та використати здобуті знання для вдосконалення сучасної системи освіти [3, с. 18].

Культурологічний підхід передбачає орієнтацію на розуміння освіти як частини культури та засобу її збереження, трансляції й розвитку. У межах цього підходу освіта розглядається не лише як процес здобуття знань, умінь і навичок, а як культурно зумовлене явище, що формується під впливом історичних, соціальних, національних, релігійних, мовних та інших контекстів.

Культурологічний підхід дозволяє аналізувати освітні процеси з урахуванням специфіки культурних традицій і цінностей суспільства, сприяє вихованню особистості як носія національної та загальнолюдської культури. Він акцентує увагу на розвитку світогляду, духовності, естетичних і моральних орієнтирів здобувача освіти, формуванні його ідентичності та здатності до міжкультурного діалогу.

С. Каламбет зазначав, що культурологічний підхід інтегрує дослідницький потенціал, накопичений науками, які вивчають культуру (філософією культури, теорією культури, мистецтвознавством, психологією культури, соціологією культури, історією культури та ін.), і реалізує прагнення до аналізу предмета дослідження як культурного феномену. У межах культурологічного підходу культура розглядається як система, що складається і функціонує в взаємодії – об'єктивної (будь-які культурні об'єкти) та суб'єктивної («зліпок» культури і свідомості) форм; раціональної й емоційно-чуттєвої її складової; культурно-новаційних механізмів проникнення культури в усі галузі і сфери людської діяльності; процесів виробництва, поширення (трансляції) і «присвоєння» культурних цінностей тощо [3, с. 31–32].

Застосування культурологічного підходу в педагогічному дослідженні передбачає інтеграцію знань з філософії, культурології, етики, мистецтвознавства та історії культури, що забезпечує цілісне розуміння освітнього процесу як складової культурного буття людини й суспільства.

Отже, зазначені підходи у своїй сукупності забезпечують багатовимірний, міждисциплінарний, логічно послідовний аналіз освітніх процесів і явищ. Вони формують ядро загальнонаукового рівня методології, дозволяючи дослідникові здійснювати глибоке теоретичне осмислення об'єкта та забезпечити методологічну валідність дослідницького процесу.

Загальнонауковий рівень орієнтується на принципи доказовості, об'єктивності, раціональності, узагальненості. Для прикладу, у дослідженні освітнього середовища використовується системний підхід, за якого воно розглядається як цілісність, що має структурні елементи, внутрішні зв'язки, функції й динаміку розвитку. У вивченні педагогічних інновацій застосовуються структурно-функційний та інформаційний підходи, які дозволяють описати процеси передання знань як обмін інформацією між учасниками освітньої взаємодії. Діяльнісний підхід забезпечує досліднику бачення освітнього процесу як активної цілеспрямованої діяльності, у якій змінюється не лише об'єкт, але й сам суб'єкт навчання.

Важливою функцією загальнонаукового рівня є також упорядкування інструментарію дослідження. Тут формуються такі важливі методологічні процедури, як операцізація понять, побудова логічних схем аналізу, добір методів збирання й оброблення даних, забезпечення верифікованості й фальсифікованості гіпотез. Цей рівень уможливорює порівнянність результатів, забезпечує стандартизованість дослідницької діяльності та сприяє підвищенню її наукової валідності.

Загальнонаукова методологія виконує інтегративну функцію, бо дозволяє використовувати досягнення суміжних наук – психології, соціології, кібернетики,

лінгвістики – у межах педагогічного дослідження. Для прикладу, соціологічні методи анкетування та контент-аналізу, психологічні методики діагностики, математичні та статистичні методи оброблення даних активно залучаються в дослідницькі практики у сфері освіти. У цьому виявляється міждисциплінарний характер загальнонаукової методології, яка, з одного боку, є універсальною, а з іншого – адаптується до особливостей конкретного об'єкта дослідження.

Загальнонауковий рівень є тим рівнем методології, що забезпечує логічність, раціональність, точність і наукову обґрунтованість усього дослідницького процесу. Він формує методологічну культуру дослідника, сприяє системності мислення, забезпечує єдність методів аналізу, інтерпретації та верифікації освітніх феноменів. Як зазначає В. Горин, «...загальнонаукова методологія використовується, здебільшого, в усіх або у переважній більшості наук, адже будь-яке наукове відкриття має не тільки предметне, а й методологічне наповнення, спонукає до критичного перегляду прийнятого на даний час понятійного апарату, чинників впливу, передумов і підходів до обґрунтування матеріалу, який підлягає вивченню» [5, с. 36]. Саме цей рівень є основою для переходу до конкретнонаукового рівня, де загальні підходи наповнюються специфічним педагогічним змістом.

Конкретнонауковий рівень методології в галузі освіти займає проміжну позицію між загальнонауковими принципами дослідження та практичною реалізацією дослідницької процедури на технологічному рівні. Цей рівень є ключовим для формування специфіки педагогічної науки, оскільки забезпечує адаптацію універсальних наукових підходів до характеру об'єктів і предметів саме освітньої галузі. Якщо загальнонауковий рівень визначає логіку дослідження загалом, то конкретнонауковий – специфіку педагогічного пізнання, змістовне наповнення методів, засобів і процедур у межах обраного напрямку наукового пошуку.

На цьому рівні формуються основи конкретних педагогічних теорій, моделей і концепцій, розробляється типологія освітніх процесів, розкривається структура освітніх систем, уточнюється понятійний апарат. Дослідження на конкретнонауковому рівні ґрунтуються на домінантній освітній парадигмі – традиційній, гуманістичній, компетентнісній, конструктивістській, трансформаційній тощо. Це зумовлює відбір і змістовне наповнення таких категорій, як «навчання», «виховання», «розвиток», «компетентність», «освітній результат», «педагогічна взаємодія» тощо.

Особливістю конкретнонаукової методології є також її тісний зв'язок із галузевою диференціацією освіти – методиками навчання окремих предметів (математики, мов, історії тощо), теоріями професійної педагогіки, андрагогіки, інклюзивної освіти, STEM-освіти, цифрової педагогіки. На цьому рівні виробляються специфічні методологічні підходи, які не є універсальними для всієї науки, але мають вагоме значення в межах освітньої практики. Зокрема, це підхід *особистісноорієнтованого навчання*, *компетентнісний підхід*, *контекстний підхід*, *акмеологічний*, *психологічний*, *термінологічний* та ін.

У педагогічній науці конкретнонауковий рівень дозволяє не лише пояснити або описати освітні явища, а й створювати нові педагогічні інструменти, що відповідають актуальним запитам суспільства. Для прикладу, розроблення авторських методик, освітніх програм, діагностичних інструментів ґрунтується саме на цьому рівні методології. Як зауважував В. Горин, конкретнонаукова методологія дозволяє педагогіці зберігати наукову автономність і водночас бути відкритою до інновацій з боку інших наук [5].

На цьому рівні також відбувається поглиблення понять і принципів, властивих філософському та загальнонауковому рівням, через їх застосування у вузькофаховому полі. Так, принцип суб'єктності філософської методології реалізується на конкретнонауковому рівні через поняття педагогічного партнерства, диференційованого навчання, педагогіки підтримки, а діалектичність – через концепцію суперечностей у навчанні як джерела когнітивного розвитку. Це вказує на те, що конкретнонаукова методологія має не лише прикладний, але й системотвірний характер.

Провідною функцією конкретна наукового рівня є формування педагогічного знання в його предметній формі. Власне на цьому рівні методології виробляється педагогічна теорія як особлива форма системного знання, що описує, пояснює і прогнозує освітні процеси з урахуванням їх соціально-культурного контексту.

Отже, конкретна науковий рівень методології є тим інтелектуальним середовищем, де поєднується загальнонаукова логіка з освітньою практикою. Він забезпечує внутрішню змістовну цілісність педагогічного знання, його зв'язок із потребами практики та дозволяє зберігати академічну самостійність педагогіки як науки.

Технологічний рівень методології наукового дослідження в галузі освіти є прикладним і практикоорієнтованим рівнем, що визначає безпосередню організацію дослідницького процесу, конкретизує етапи дослідження, обирає процедури збирання, аналізування, інтерпретування й оформлення результатів. Якщо філософський рівень відповідає за світоглядну орієнтацію, загальнонауковий – за логічну структуру дослідження, а конкретна науковий – за галузеву специфіку, то технологічний рівень є завершальним елементом методологічної системи, де дослідницькі ідеї набувають конкретної реалізації у формі методів, прийомів, інструментів і алгоритмів.

На цьому рівні дослідження набуває ознак проєктованості, алгоритмічності та репродуктивності. Визначаються: логіка і структура дослідницьких етапів, способи добирання вибірки, розроблення інструментарію (анкети, опитувальники, тести, експериментальні моделі), описуються процедури збирання емпіричних даних, їх оброблення, інтерпретування й подання результатів. Технологічний рівень забезпечує методичну чіткість, контроль за валідністю, надійністю, об'єктивністю результатів, а також можливість їх перевірки та відтворення іншими дослідниками.

Характерною рисою цього рівня є домінування емпіричних методів спостереження, педагогічного експерименту, інтерв'ювання, анкетування, тестування, методи вивчення продуктів діяльності, контент-аналізу, соціометрії, діагностики тощо. Застосування якісних і кількісних методів дослідження є частиною сучасної методологічної культури в педагогіці.

Також технологічний рівень методології забезпечує зв'язок теорії з практикою, тобто реалізацію наукових положень у педагогічній дійсності. У цьому контексті важливою є наявність експериментальної бази, побудова педагогічної моделі, верифікація її ефективності та розроблення практичних рекомендацій. Дослідник у межах цього рівня не лише фіксує реальність, але й впливає на неї – через упровадження інновацій, зміну умов навчання або оцінювання результативності педагогічних технологій.

На технологічному рівні методологія науки також вимагає дотримання етичних стандартів, процедур академічної доброчесності, захисту особистих даних, добровільності участі в дослідженні. Це особливо важливо в освітньому середовищі, де об'єктами дослідження є діти, підлітки, педагоги, які потребують особливого етичного ставлення.

У межах сучасної парадигми цифровізації освіти технологічний рівень методології стрімко оновлюється. Усе більшого значення набувають цифрові методи збирання даних (онлайн-опитування, цифрова аналітика поведінки в системах LMS), засоби візуалізації результатів (діаграми, інфографіка, дашборди), автоматизоване оброблення даних із використанням статистичного програмного забезпечення (SPSS, R, Python). Це трансформує методологічну компетентність дослідника, яка тепер включає володіння не лише класичними методиками, а й сучасними технологічними інструментами аналізу освітньої інформації.

Отже, технологічний рівень методології є практичним втіленням усіх попередніх рівнів, адже забезпечує реалізацію наукового задуму у формі конкретних дій, процедур і методів. Саме тут завершується формування наукового дослідження як цілісного процесу, що об'єднує філософські засади, наукову логіку, галузеву специфіку та інструментарну реалізацію дослідницького задуму.

Висновки. Методологія наукового дослідження в галузі «А Освіта» є багаторівневою системою, в основі якої лежить інтеграція філософських засад, універсальних наукових принципів, галузевої педагогічної специфіки та практичних дослідницьких технологій. Кожен рівень методології виконує унікальну функцію в забезпеченні цілісності, логічності й наукової обґрунтованості дослідницького процесу.

Філософський рівень задає світоглядні орієнтири дослідника, визначає ціннісну, антропологічну, гуманістичну основу дослідження. Загальнонауковий рівень забезпечує логічну структуру, використання системного, діяльнісного, функційного підходів та інших універсальних засобів наукового мислення. Конкретнонауковий рівень наповнює дослідження галузевим змістом, оперує категоріями педагогіки, ураховує особливості освітньої парадигми, предмета й об'єкта пізнання. Технологічний рівень дозволяє реалізувати наукову ідею через добирання інструментів, методів, форм збирання й аналізування даних, забезпечуючи достовірність і практичну значущість результатів.

Узгоджена взаємодія всіх рівнів методології створює основу для глибокого, цілісного й науковокоректного дослідження освітніх явищ. Подальші наукові дослідження можуть підтвердити, що такий підхід сприяє розвитку методологічної культури дослідника та формує науково обґрунтовану освітню практику, здатну адекватно реагувати на проблеми сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Загородня А., Середина І. Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в науковому осмисленні феноменологів. *Scientific notes of junior academy of sciences of Ukraine*. 2022. 2 (24). С. 37–43. <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05>
2. Зубцова Ю. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 27–31. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.5>
3. Каламбет С. В. Методологія наукових досліджень: конспект лекцій з дисципліни. Дніпропетровськ. 2015. 91 с.
4. Каленський А. Методологічні підходи до стандартизації змісту професійної освіти. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.27-33>
5. Клопов Р. Системний підхід як методологія дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/4/24.pdf>
6. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / за ред. В. П. Горина. Тернопіль. 2023. 170 с.
7. Методологія наукової діяльності: навчальний посібник: вид. 2-ге, допов. / за ред. Д. В. Чернілевського. Вінниця. 2010. 484 с.
8. Стинська В., Яцишин З., Кравець Н. Методологія дослідження проблеми розвитку фармацевтичної освіти в Україні. *Педагогічний альманах*. 2024. № 57. С. 50–57. <https://doi.org/10.37915/pa.vi57.605>
9. Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. К. 2009. 329 с.
10. Швець Т. Гуманістичний та аксіологічний підходи як методологічні орієнтири дослідження тьюторингу. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 2 (42). С. 26–31. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-2-04>

References:

1. Zahorodnia, A., & Seredina, I. (2022). Sotsialno-antropologichni idei osvity i vykhovannia v naukovomu osmyslenni fenomenologiv [Socio-anthropological ideas of education and upbringing in the scientific understanding of phenomenologists]. *Scientific notes of junior academy of sciences of Ukraine*, 2 (24), 37–43. doi: <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05> [in Ukrainian].
2. Zubitsova, Yu. (2022). Heneza metodolohii diialnisnoho pidkhodu v osviti [Genesis of the methodology of the activity approach in education]. *Innovative pedagogy*, 48 (1), 27–31. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.5> [in Ukrainian].
3. Kalambet, S. (2015). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Research methodology]. Dniprodzerzhynsk [in Ukrainian].

4. Kalambet, S. V., Ivanov, S. I., & Pivniak, Yu. V. (2015). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Research Methodology]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
5. Klopov, R. Systemnyi pidkhid yak metodolohiia doslidzhennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu [Systematic approach as a methodology for researching the professional training of future specialists in physical education and sport]. Retrieved from: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/4/24.pdf> [in Ukrainian].
6. Horyna, V. P. (2023). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Research methodology]. Ternopil [in Ukrainian].
7. Chernilevskiy, D. V. (Ed). (2010). Metodolohiia naukovoї diialnosti [Research methodology]. Vinnytsia [in Ukrainian].
8. Stynska, V., Yashchyshyn, Z., & Kravets, N. (2024). Metodolohiia doslidzhennia problemy rozvytku farmatsevytchnoi osvity v Ukraini [Methodology for researching the problem of pharmaceutical education development in Ukraine]. *Pedagogical almanac*, 57, 50–57. doi: <https://doi.org/10.37915/pa.vi57.605> [in Ukrainian].
9. Andrushchenko, V., & Peredborska, I. (Eds.). (2009). Filosofiia osvity [Philosophy of education]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Shvets, T. (2022). Humanistychnyi ta aksiolohichnyi pidkhody yak metodolohichni oriientyry doslidzhennia tiutorynhy [Humanistic and axiological approach as methodological references for studying tutoring]. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 2 (42), 26–31. doi: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-2-04> [in Ukrainian].

Stynska V. V.,

orcid.org/0000-0003-0555-3205

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF KNOWLEDGE A "EDUCATION": KEY BENCHMARKS

The article provides a comprehensive analysis of the multilevel structure of the methodology of scientific research in the field of knowledge A "Education", which includes philosophical, general scientific, specific scientific and technological levels.

It is determined that the philosophical level provides the worldview basis for the study and is based on such approaches as anthropological, humanistic, axiological and ethical. They form the value orientations of the researcher and determine the metaphysical and epistemological basis of educational knowledge.

The general scientific level determines the logic, systematicity and scientific evidence of the study, based on systemic, structural-functional, systemic-activity, synergistic, informational, historical and pedagogical, cultural and other approaches.

The specific scientific level specifies the branch specificity of pedagogy, implementing personality-oriented, competence-based, acmeological, contextual, psychological and other approaches in accordance with the object and subject of research.

The technological level ensures the applied implementation of the scientific idea through questionnaires, experiments, pedagogical diagnostics, content analysis and other methods, forming the instrumental part of the study.

The need for harmonious interaction of all levels as a condition for the integrity and validity of pedagogical research is emphasised.

It is concluded that the results of the analysis contribute to the formation of the methodological culture of the researcher and the development of scientific knowledge in the field of education.

Key words: methodology, levels of methodology, philosophical level of methodology, general scientific level of methodology, specific scientific level of methodology, technological level of methodology, systematic approach, competence approach, research technologies, pedagogy, education, scientific culture, field of knowledge A "Education".

Дата надходження статті: 27.11.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Потапчук Т. В.